

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, IV, 292-295; a.mlf., *İnbâ'ü'l-güm*, II, 244-246; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 309-310; İbn Kutlu-boğa, *Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 68; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 287-288; *Keşfü'z-zunûn*, I, 477, 557, 746; II, 1168, 1600, 1776; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 305-306; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 202-203; *Osmanlı Müellifleri*, I, 331-332; Brockelmann, *GAL*, II, 97; *Suppl.*, II, 90; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 28; *Hediiyetü'l-'ârifin*, II, 172; Keh-hâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XII, 122-123; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 86.

TAHSİN ÖZCAN

KONFÜÇYÜŞCÜLÜK

Konfüçyüs'e nisbet edilen
dinî, ahlâkî, sosyal, politik,
ekonomik konularla ilgili
inanç ve uygulamaların bütünü.

Çin'in yerli ve millî dinlerinden biri olup ismini Konfüçyüs'ten almıştır ve önceki dönemlerden beri Çin'de var olan tabii dinin üzerine temellendirilmiş bir ahlâk sistemidir. Çin'de Ju Chiaie (bilginlerin öğretisi) ve K'ung Chiao (Konfüçyüs'ün öğretisi) diye adlandırılan Konfüçyüşcülüğün kökleri Konfüçyüs'ten öncesine, Ju diye bilinen bir bilgin sınıfının öğretilerine kadar gider (DCR, s. 204; Pike, s. 108).

A) Konfüçyüs'ün Hayatı. Konfüçyüs milâttan önce 551'de Çin'de Lu eyaletinin Tsou şehrinde doğdu. Konfüçyüs isminin Batı dillerindeki karşılığı olan Confucius, K'ung Fu-tzu'nun (üstat, filozof Kung) Latince şeklidir. Çince'de K'ung Ch'iu diye bilinen Konfüçyüs'ün hayatı yoksulluk içinde geçmiş, on beş yaşından itibaren kendini ilme vermiş, yirmi yaşında iken açtığı okulda öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Onun hedefi yeni görüşler ortaya koymak değil eskilerin hikmetli sözlerini aktarmaktı. Belli aralıklarla küçük memuriyetlerde bulunmuş, elli yaşında kendisine devlet şûrasında görev verilmiştir. Konfüçyüs, eski bilgelerin faziletlerini yeni nesillere aktarmak suretiyle geçmişin seçkin idarecilerinin Çin'de barış ve huzuru nasıl getirdiğini göstermeyi amaçlıyordu (DCR, s. 204). Bu sebeple kendini tanıtmak ve ülke yönetimiyle ilgili düşüncelerini pratiğe dönüştürmek için on üç yıl dolaşarak düşüncelerini anlatmış, 483'te Lu'ya dönmüş, ömrünün geri kalan kısmında araştırma yapmış ve öğrenci yetiştirmiştir.

Bir eğitimci olarak son derece başarılı olan Konfüçyüs gençleri politik görevlere

hazırlıyor, öğrencilerini edebiyat, tarih, felsefe ve ahlâk eğitimi almaya teşvik ediyordu. Milâttan önce 479'da vefat eden Konfüçyüs hayatını şöyle özetlemiştir: "On beş yaşında iken kendimi öğrenmeye verdim. Otuz yaşında irademe sahip oldum. Elli yaşında Gök'ün emrini öğrendim. Altmış yaşında seziş yoluyla her şeyi kavradım. Yetmiş yaşında doğru olan şeylere zarar vermeden kalbimin isteklerini yerine getirebildim" (*Konuşmalar*, s. 23-24).

Konfüçyüs'ün ideal insan ve ideal toplum fikri kendisini ideal bir hükümet düşüncesine sevk etmiştir. Çünkü onun zamanında iyi bir hükümet yoktu ve halk ıstırap içindeydi. Konfüçyüs'ün idealindeki hükümet, bütün insanların iyiliği için çalışan ve halkın güvenini kazanan bir yönetimdi. Aynı zamanda o, korku ile yönetilen devleti değil hükümdarla tebaası arasında karşılıklı anlaşma bulunan ortak bir idareyi savunmuştur (DCR, s. 203-204).

Konfüçyüs'ün etkisi, öğrencileri ve takipçileri sayesinde ölümünden kısa süre sonra görülmeye başlanmış, Han hânedanlığı zamanında (m.ö. 206-m.s. 225) şöreti iyice artmış, bu dönemde onu tanılaştırma teşebbüsleri bile olmuştur. Böylece Konfüçyüs, yeni bir din ortaya koymayı düşünmediği halde Lu'nun prensi onun adına bir mâbed inşa etmiş ve ona kurbanlar sunulmaya başlanmıştır. Konfüçyüs'ün öğretileri daha sonra imparator tarafından Gök'e yapılan ibadetle irtibatlandırılmış, Çin yönetimine bağlı bütün bölgelerde Konfüçyüs'e de ibadet edilmesi emredilmiş ve Konfüçyüşcülük Çin'in resmî ve millî dini haline getirilmiştir. Bu gelişmede, imparatorun Gök'ün oğlu olduğu şeklindeki tasavvurunu dinin merkezine yerleştirmesi etkili olmuştur (Schimmel, s. 21; Brown, s. 90-94).

Han hânedanlığı döneminden itibaren pek çok aile tarafından riayet edilen atalarla ilgili törenler bilgin sınıfının resmî kültü haline gelmiş, Konfüçyüs'e ibadet atalara tapınmanın özel bir uygulama şekli olarak telakki edilmiştir. 609'da her eğitim yerinde onun adına bir mâbed yapılması emredilmiş ve nihayet 1906 yılında İmparatoriçe Dowager, Gök'e sunulan kurbanların aynısının Konfüçyüs'e de sunulacağına dair ferman yayımlamıştır (Pike, s. 108-109). Konfüçyüs adına mâbedler inşa etme geleneği XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. 1934'te Konfüçyüs'ün doğum günü olan 27 Ağustos millî

tatil günü olarak ilân edilmiş ve Konfüçyüşcülüğün etkisi Çin'de komünizm ihtilâlinde sonra da devam etmiştir.

B) Kutsal Metinler. Konfüçyüs, öğrencileriyle birlikte daha önceki Çin filozof ve bilginlerinin yazılarını bir araya getirip gözden geçirme işine girişmiş, özellikle yönetim, sosyal hayat ve törenlerle ilgili bilgileri derleyerek yaşayan ahlâk ve geleneklerin devamını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca öğrencileri de Konfüçyüs'ün konuşmalarını toplamış, böylece Konfüçyüşcülüğün kutsal metinlerini oluşturan ve "beş klasik" (Wou King), "dört kitap" (Se Chou) olarak bilinen iki koleksiyon ortaya çıkmıştır. Beş klasiği oluşturan kitaplar şunlardır: 1. Yi King (Değişiklikler kitabı). Chou I diye de bilinir. Eski bir kehanet el kitabıdır. Metnin orijinal kısmının Konfüçyüs'ten önceye, Chou hânedanlığının ilk günlerine (m.ö. 1000) ait olduğu söylenmekte, metin üzerinde yapılan yorumlar Konfüçyüs'e atfedilmektedir. Ancak Yi King'in uzun bir gelişim süreci sonunda bugünkü şeklini aldığı kabul edilir. Yi King çok sayıda dile çevrilmiş olup Çin klasikleri arasında Avrupa ve Amerika'da en çok tanınanlardan biridir (DCR, s. 345). 2. Şu King (Tarih kitabı). Eski zamanlara ait belgeler (Shang Shu) diye de adlandırılan Şu King, Çin'in en eski tarih kitabıdır. Konfüçyüs öncesi dönemlere ait imparatorlar tarafından yapılmış konuşmalardan pasajlar ihtiva eder. 3. Şi King (Şiirler kitabı). Çin şiirinin en eski derlemesidir. Batı Chou hânedanlığı döneminde (m.ö. 1111-770) revaçta olan 305 şiiri ihtiva eder. 4. Li King (Âyinler kitabı). Muhtemelen ilk Han hânedanlığı döneminde yazılmıştır. Kırk altı bölümden oluşur. Bazı bölümler Konfüçyüşcülüğün incelenmesi açısından son derece önemlidir. Herkese ait görevleri ve bilhassa hükümdarlık âdabını öğrettiğinden Çin'in birinci derecede kutsal metinleri arasında yer almıştır. Aynı zamanda ibadet, toplum ve aile ilişkileri hakkında yazılmış bir kurallar kitabı olan eserde dinî inançlara dair kesin esaslara rastlanmaz. Li King, Çin medeniyet ve ahlâkına dair etkili bir rehber olup asırlar boyunca hakkında ciltler dolusu yorumlar meydana getirilmiştir. 5. Ch'un Ch'iu (İlkbahar ve sonbahar vekâyi' nâmeleri). İlk Konfüçyüsyen tarih olup Konfüçyüs'ün doğduğu yer olan Lu eyaletinde milâttan önce 480'de bizzat Konfüçyüs tarafından derlenmiş olduğu söylenmektedir. Milâttan önce 722-481 yılları arasında Lu'da görev yapan on iki idareci dönemindeki olayları kapsar; eser Lu eyaletinin bir tür

vekâyi'nâmesidir. Yazarın ahlâkî yargısını açıklayan üslûbundan hareketle metnin Konfüçyüs'e ait olduğu kanaatine varılmıştır. Çinliler tarafından çok itibar edilen bu kitap tarih ve politikada ahlâkî yargı için bir ölçü durumundadır.

Dört kitabın isim ve özellikleri de şöyledir: 1. Lun Yü (Konuşmalar). Konfüçyüs'ün konuşmaları, öğretileri ve faaliyetleri hakkında başlıca bilgi kaynağıdır. Muhtemelen milâttan önce 400'lerde onun öğrencileri tarafından derlenmiş, bugünkü şeklini milâttan sonra II. yüzyılda almış, Sung hânedanlığı döneminden itibaren eğitimin esasını teşkil etmiştir. Sadece Lu eyaletine ait olanı zamanımıza kadar gelebilmiştir. 2. Ta-hsüeh (Büyük bilgi). "Yetişkin eğitimi" anlamına gelen Ta-hsüeh, Çin'deki eğitime dair sekiz asırlık temel dokümanları kapsamaktadır. Orijinal metnin kaynağı belli değildir. Geleneğe göre Konfüçyüs'ün Tsêng-tzü olarak da bilinen öğrencisi Tseng Ts'an'a (ö. m.ö. 436 [?]) atfedilmekte, Konfüçyüs'ün eğitim, ahlâk ve politikaya dair düşüncelerine de yer verdiği söylenmektedir. Konfüçyanistler VIII. yüzyıldan itibaren bu metne özel önem vermişlerdir. 3. Chung-yung (Orta yol doktrini). Âyinler kitabının otuz birinci bölümüdür. Özlü metin sadece Konfüçyüs'e ait olduğu sanılan konuşmalardan meydana getirilmiştir. Pek çok bilim adamı bunun çok sonraki bir tarihe ait derleme olduğunu kabul eder. 4. Meng-tzu. Konfüçyüs'ün en meşhur tâbillerinden Mensiyüs'ün (Meng-tzu) (ö. m.ö. 289 [?]) üstadının öğretileri hakkında yaptığı felsefî yorumların derlemesidir. Bu dört kitap milâttan sonra XI. yüzyılda Sung hânedanlığı döneminde bir araya getirilmiş ve yönetici sınıfın eğitiminin temelini oluşturmuştur. Diğer taraftan Konfüçyüs'ün, ilkbahar ve sonbahar vekâyi'nâmeleri dışında yazılı bir metin bırakmadığı ve ona isnat edilen beş klasikten çok azının kendisine atfedilebileceği belirtilmiştir. Konfüçyüs'ün öğretileri ağırlıklı olarak konuşmalarda saklanmıştır. Ayrıca bunlara dağınık söyleşiler şeklinde başka yerlerde de rastlanmaktadır (DCR, s. 204-205).

C) Tanrı İnancı. Konfüçyüs öğretilerini bir tanrı fikrine dayandırmamış, ancak zamanındaki yaygın inanca da saygılı olmuştur. Konfüçyüsçülük'te tanrı veya tanrılar panteonu, rahiplik, mâbed, inanç, kutsal kitap gibi konular yoktur. Bu sebeple Çinliler Konfüçyanizm'e "okul" ya da "bilginlerin doktrini" adını vermişlerdir.

dir. Çin'de yaygın olan ve Şang-ti diye adlandırılan yüce Tanrı inancı Konfüçyüs'te de devam etmiştir. Konfüçyüs bu yüce varlığı ifade etmek için T'ien kelimesini tercih etmiştir. Ona göre T'ien o zaman anlaşıldığı üzere gökte oturan, kötü hükümdarları cezalandıran, yeni hânedanlar kuran ve iyileri mükâfatlandıran atalara verilen bir ad değildir; T'ien tabiat düzeninin yöneticisi, her şeyin üstündeki varlık, yaratıcı kudrettir. Böylece Konfüçyüs T'ien'i "her şeye hâkim olan Tanrı" anlamında kullanmıştır. T'ien'e iyiliğin kaynağı olarak saygı göstermiş, emrini öğrenmiş, onun da kendisini anladığına inanmıştır (Konuşmalar, s. 23, 24, 50, 107).

Konfüçyüsçülük'te Tanrı düşkünleri korumak için hükümdarlar, Tanrı yolunda yardımcı olmaları ve ülkenin her yanında huzuru sağlamaları için öğretmenler göndermiştir. O yücedir, yerdeki insanlara hükmeder, kötüler çoğalınca hükmü amansızdır. Ölüm ve hayat göğün emridir, zenginlik ve şeref ise kaderin işidir (a.g.e., s. 85-86). Tanrı her şeyi açıkça görür, bütün işlerde insanlarla beraberdir. Kanun ve şeriat Gök'ten gelir. O iyi insanlara uzun ömür bahşeder, fazilete mükâfat verir. Fazilet ise dört kısımdan meydana gelmektedir: İnsan sevgisi, adalet, emredilen merasime riayet ve bilgi. Bu dört aslî fazilete göre hareket edenler bahtiyar olacak ve saadete erecektir.

D) İbadet. Konfüçyüsçülük'te ibadet göğe, yere ve atalara tapınma ile Konfüçyüs'adına düzenlenen törenlerden ibarettir (Brown, s. 94). Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm gibi dinler ortaya çıkmadan önce Çin'de atalara saygı, gök ve tabiat tanrılarına tapınma, gelecekte haber verme, kutsal varlıklara kurban sunma ve Şang-ti diye adlandırılan bir yüce varlık inancı vardı. Çin'de her devrin dinî özelliği haline gelen atalara tapınma Çinliler tarafından asırlardan beri uygulanagelmış ve hâlâ da uygulanmaktadır. Bu uygulamayı Konfüçyüs de tasvip etmiş ve bunu faziletlerin en önde geleni diye kabul ettiği ataya saygının bir ifadesi olarak teşvik etmiştir.

Konfüçyüsçülük'te Konfüçyüs'e tapınma da ataya tapınmanın bir devamı, özel bir uygulama biçimi olarak telakki edilmiş, milâttan önce II. yüzyılda ilk Han imparatorları Konfüçyüs'ün mezarı başında onun adına kurban sunmuşlardır. Konfüçyüs'e ilkbahar ve sonbaharda yapılan ibadet en yüksek rütbeli sivil memur ta-

rafından yönetilirdi. İbadet tütsü, hububat ve şarap sunma ile öküz, koyun vb. hayvanların kurban olarak takdiminden ibaretti. İbadet esnasında ilâhiler söylenir, dinî müzik çalınır ve dans edilirdi. Müzik başlar başlamaz Konfüçyüs'ün ruhunun oraya geleceği farzedilirdi (Pike, s. 108-109). Konfüçyüsçülük ferdî ibadet ve duayı, kefâret âyini, günah itirafı, çile gibi dinî ve mistik uygulamaları şart koşturmaz. Kurbanlar ya devlet veya aile tarafından sunulmuştur (Graham, s. 365).

E) Ahlâkî Prensipler. Konfüçyüs, âyinlere büyük önem vermek ve her şeye hâkim olan tanrı T'ien'e inancı ön plana çıkarmak suretiyle zamanının geleneksel Çin dinini kabul ve tasvip etmekle birlikte bir din kurucusu olmaktan çok bir ahlâk öğreticisi olarak ün yapmış, Konfüçyüsçülük de dinden ziyade ahlâk ve hikmet yolu olarak gösterilmiştir. Aslında Konfüçyüs bir üstün insan, orta yolu takip edecek ve başkalarına da itidal yolunu gösterecek kültürlü, nazik insan yetiştirmeye yönelik hayat tarzını belirlemeye çalışan bir ahlâk öğreticisi idi. Onun sisteminin amacı milletini siyasî terbiye yoluyla mutluluğa kavuşturmaktı (Schimmel, s. 21).

Konfüçyüs'e göre soyluluk miras yoluyla devralınmadığından herkes soylu olabilir. Gerçek soyluluğun işaretleri ise insanları sevmek, atalara saygılı olmak, samimiyet, insanlarla iyi ilişki kurmak, doğruluk ve dengeli yaşamaktır. Konfüçyüs, bir yenilikçi olduğunu iddia etmemekle birlikte kendisini Çin'in ailevî, sosyal ve politik hayatında esas olan ahlâkî prensipleri kesin biçimde yerleştirmekle sorumlu hissetmiştir.

Konfüçyüsçü ahlâkın temeli "büyük bilgi"de kendini, ev halkını, milletini yönlendirme, barışı sağlamanın yolunu bulma şeklinde açıklanmıştır. Konfüçyüs konuşmalarında dünyada beş ilkeyi her şeye uygulayabilme yeteneğine "mükemmel erdem" demektir. Bunlar ağır başlılık, cömertlik, samimiyet, doğruluk ve nezakettir. Konfüçyüs üstün insanla küçük insan arasındaki farkı şöyle belirtmiştir: "Büyük ve üstün insan erdemi, küçük insan ise rahatı düşünür. Üstün insan kanunlar üzerinde kafasını çalıştırır, küçük insan ise kendi rahatını aramaya bakar. Büyük ve üstün insan yalnız doğruluğu, küçük insan ise yalnız faydayı düşünür" (Konuşmalar, s. 36, 37, 46). Konfüçyüs bir kimsenin bütün hayatına rehber olabilecek ilkeyi, "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma" diye özet-

lemiş (a.g.e., s. 114), onun bu sözü "altın kural" olarak nitelendirilmiştir.

Faziletin en yüksek derecesi bir insanın daima değişmez olan orta yoldan yürümesidir. Âlicenap ruhlu adam için en önemli şey adalettir; adaleti icra eden kişi ahlâk ve âdâba göre davranmış olur. Konfüçyüs ahlâkının temeli sevgidir. Konfüçyüsçülük'te evrensel veya en üstün erdem olarak bilinen bu sevgi anlayışı "jen" terimiyle ifade edilmiştir. Konfüçyüsçülük'te bütün ahlâkî faziletleri içine alan beş temel faziletin en üstünü jendir. Mensiyüs'e göre bu, başkalarının duygularını paylaşabilmek ve onlara şefkat göstermekle eyleme dönüşür. Buna kısaca iyilik severlik denilmektedir. İkincisi görevdir (yi). Yapılan bir yanlıştan sonra utanma duygusunda ortaya çıkar. Üçüncüsü âdetlere riayet duygusuyla dışa yansıyan görgü kurallarıdır (li). Dördüncüsü, doğru ve yanlışla karar verme duygusuyla dışa yansıtılan hikmettir (chih). Beşincisi ise doğru inançtır (hsin). Bu da güvenilirlik olarak açıklanmıştır.

F) Felsefi Sistem. Konfüçyüsçülük'te felsefî sistem evrenin yaratılışı hakkında ki efsaneye dayandırılmıştır. Buna göre başlangıçta umumi bir kaos düşünülmüş, evrenin yaratılışı, bu kaos içindeki Yin ve Yang denilen iki asıl doğurucu ilkeye (logos spermetikos) isnat edilmiştir. Yin ile Yang birbirine karşılıklı tesir ederek elementleri meydana getirmiş, elementlerin birleşmesinden evren doğmuştur. Meselâ ateş Yang'dan çıkmıştır. Güneş de

ateşin asıl cevheridir. Su ise Yin'den çıkmıştır. Güneş ateşin asıl cevheri olduğu gibi ay da suyun asıl cevheridir. Bu şekilde meydana gelen güneş ve aydan diğer yıldızlar doğmuştur (DCR, s. 484-485). Han hânedanlığı filozofları tarafından (özellikle Tung Chungshu, ö. m.ö. 104) geliştirilen Yin-Yang teorisi Çin medeniyetinin metafizik, kozmoloji, yönetim, sanat gibi bütün tezahürleri üzerinde geniş etki yapmıştır.

Yin ve Yang, esas itibarıyla güneş altındaki bir setin karanlık ve aydınlık tarafları demektir. Fakat Konfüçyüs zamanında bu terimler, Çinli düşünürlerin her şeyde farkına vardıkları bir düâletenin zıt ve tamamlayıcı iki unsuru olarak felsefî bir anlam kazanmıştır. Buna göre Yin yeryüzüdür; olumsuz, pasif, karanlık, dışı ve tahrip edicidir. Siyahla sembolize edilir, aya bağlıdır, sonbahar ve kışta güçlenir. Aynı zamanda devler onun hükmü altında kalır. Hayatın devamı için gereken med ve cezir, çıkış ve iniş gibi olaylarda göze çarpan bu prensip eski Çin filozofları tarafından fikir sistemlerinin esası, fal sanatının da temeli sayılmıştır. Yang ise göktür; olumlu, aydınlık, erkek ve yapıcıdır. Yang'ın güneşe bağlı doğurucu gücü ilkbahar ve yazda artar; kırmızı renk ve tek sayı ile temsil edilir. Yin ve Yang'ın "büyük esas" veya "yaratıcı prensip"ten (T'ai Chi) çıkmış oldukları var sayılmıştır. Bunlar, birinin etkisi artarken diğeri etkisinin azalması şeklindeki dâimî etkileşim içindedir. Bu nazariye, her şeyin karşılıklı olarak birbiriyle ilişki içerisinde olduğu ve sürekli bir değişim süreci yaşadığı şeklindeki görüşün geliştirilmesine yardımcı olmuş, insanla tabiatın birliğini açıklamada kullanılmış, ahlâkî ve sosyal öğretiler için de kozmolojik bir temel oluşturmuştur.

Taoistler'in, her şeyin gerisinde bulunan evrensel birlik (T'ai I) düşüncesinden etkilenen yeni Konfüçyüsçü felsefe, "öz" (menşe) ve "nefes" adı verilen iki temel terimi benimsemiştir. Maddî dünya, kendisiyle katı şeylerin sınırlatıldığı ve içinde eritildiği nefesten ibarettir. Nefes, tıpkı nefes alıp verme gibi devamlı sükûnete doğru gider gelir; bu gidiş geliş esnasındaki hareket haline Yang, sükûnet haline Yin adı verilir. Aydınlık-karanlık, erkek-dişi, hükümdar-tebaa gibi her zıt çiftinde aktif üyenin nefesi Yang, pasif üyeninki de Yin'dir. Öz her şeyin içine nüfuz eden bir tane (tohum, zerre) olup onu takip etmek kolay, ona karşı gelmek zordur.

Öz insanın içinde ahlâkî bir prensip olarak mevcuttur. Fakat insan onu her zaman takip edemez. Çünkü öz, insanın kendisinden ibaret olduğu nefes tarafından oluşturulan yoğunlukla insan için belirsiz hale getirilmiştir. Fakat ahlâk eğitimiyle nefes öze göre davranma kolaylaşınca kadar tedricî olarak netleştirilebilir.

Yeni Konfüçyüsçüler'e göre yol ve gök öz için kullanılmış basit isimlerdir. İki tür ruh olan "shen" ve "kuei" (geleneksel olarak "uzatmak, germek" ve "geri gelmek" anlamında açıklanmıştır) nefesin verilip alınmasıyla özdeşleştirilmiştir. Buradaki eğilim, ruhu bir çeşit şahsî olmayan güç şeklinde düşünme yönündedir. Yeni Konfüçyüsçüler'in ölümlerin ruhlarına dair şüpheliliklerine rağmen Konfüçyüsçüler, şahsî ruhlar hakkındaki yaygın inanca karşı çıktıkları zaman bile genel olarak ruhun bu anlamda gök cisimlerinde, dağlarda ve nehirlerde aktif olduğu konusunda şüphe etmemişlerdir. Bir çeşit tabii güç olarak ruhun rasyonalleştirilmesi bu şekilde anlaşılmıştır.

Hem Konfüçyüs'ün hem Laotse'nin fikir sistemlerinin temelini oluşturan ve Yin ile Yang arasındaki tezdâdı birleştiren prensip olarak da ifade edilen Tao'nun tanımı ve özellikleri şu şekilde belirtilmiştir: Tao dünyayı yöneten sebeptir. O görülemez, duyulamaz ve kavranamaz. Ezelî ve ebedîdir. Kendiliğinden vardır. Her şeyde hazır ve nâzırdır. Hiçbir tasvire sığmaz. Her şeyi yaratan ve besleyen odur. Bundan dolayı Tao bazan "ana" diye de adlandırılır. Tao'dan bir doğar, birden iki (Yin ve Yang), ikiden üç (Yin, Yang ve nefes), üçten yaratılmış evren doğar. Tao'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Başka güçlerle rekabet etmez. Dolayısıyla insanlar da hırsdan uzaklaşırlarsa iyi bir hayata sahip olurlar. Konfüçyüs de Tao ile ilgili olarak şöyle demiştir: "Eğer bir kimse sabahleyin Tao'yu iştise akşama esef etmeden ölebilir. Tao'ya sahip bir bilgin kötü elbiseslerinden ve fena yemeklerinden dolayı utanç duyuyorsa bu kimseye önem vermeye değmez" (Konuşmalar, s. 35-36). Yine Konfüçyüs'e göre Tao erdemi, adaleti, nezaketi, samimiyet ve saygıyı da içine almaktadır. İnsanları kötü işlerden meneder ve insanlar arasında adaleti sağlar. Halk Tao'ya sahip olursa gereken şekilde idare edilecek, yeryüzünde ahlâk prensipleri hâkim olacaktır (a.g.e., s. 11). Kısaca Konfüçyüs'ün ana düşüncesi Tao (göğün yolu) idi. Bu bütün insan-

Yüce Son (T'ai Chi) iki sembolik şekli Yin ve Yang ile birlikte sekiz Trigram (Pa Kua) ile çevrilmiştir. Beyaz renkli Yang içindeki siyah nokta embriyonik Yin'in, siyah renkli Yin'in içindeki beyaz nokta da embriyonik Yang'ın temsili anlatımdır.

ların yürümeye çalışmaları gereken bir yoldur.

Çin'de cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte gök kültü kaldırılmış, Mao devrinde Konfüçyüsçülüğün kitapları yakılmış, Konfüçyüs unutturulmak istenmiştir. Buna rağmen Konfüçyüs'e gösterilen saygı devam etmiştir. Diğer taraftan Konfüçyüsçülüğün bir din veya bir ahlâk sistemi olup olmadığı öteden beri tartışılmıştır. Konfüçyüsçülüğün bir mâbed teşkilâtı, özel bir ruhban sınıfı, zorunlu bir âmentüsü yoktur. Bununla beraber bir yüce Tanrı inancı, bir kurucusu, kutsal kabul edilen bir metin koleksiyonu vardır. Fakat Chu Hsi ve yeni Konfüçyüsçülüğün canlandırılmasından başlayarak 700 yıl boyunca pek çok Konfüçyüsçü bilim adamı Tanrı'ya ve ölümden sonrasına (âhiret) inanma konusunda agnostik davranmıştır. Konfüçyüsçülük de daima bu dünyada en yüksek gaye olarak sosyal ve ferdi hayatı tamamlamayı göz önünde bulundurmuş, ahlâk kuralları, eğitim, politik ve sosyal istikrar üzerinde ısrarla durmuştur. Ayrıca Çin tarihinde 2000 yılı aşkın bir süreden beri Konfüçyüs'e üstün bir insan, kutsal ve bilge bir kişi olarak tapınılmış, kendisine dualar edilmiş, kurbanlar sunulmuştur. Ayrıca yönetici kozmik bir güç ve aşkın mânevî değerler sisteminin de yer aldığı Konfüçyüsçülük, Çin'in millî dinlerinden biri olarak kabul edilmesi yanında insanlığın en önemli ve en etkili dinleri arasında gösterilmiştir (DCR, s. 203-204).

BİBLİYOGRAFYA :

A Dictionary of Religion and Ethics (ed. S. Mathews - G. B. Smith), London 1921, s. 83-84, 109-110, 410, 437, 449; DCR, s. 189-190, 203-205, 345, 409, 411, 414, 484-485, 572, 575, 599, 612, 616, 657; Konfüçyüs, *Konuşmalar* (trc. Muhaddere Nabi Özerdim), Ankara 1963, s. 11, 23, 24, 35, 36, 37, 46, 50, 85, 86, 107, 114; ayrıca bk. tercüme edenin girişi, s. 11; M. Şemseddin [Günaltay], *Târih-i Edyân*, İstanbul 1338, s. 242-258; L. Yutang, *The Wisdom of Confucius*, New York 1938, s. 53-204; A. Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955, s. 16-22; H. Ringgren - A. V. Ström, *Religions of Mankind* (ed. J. C. G. Greig, trc. N. L. Jensen), Philadelphia 1967, s. 390-395; L. Hodous, "Confucianism", *The Great Religions of the Modern World* (ed. E. J. Jurji), New Jersey 1967, s. 1-23; J. K. Fairbank, *Çağdaş Çin'in Temelleri* (trc. Ünsal Oskay), Ankara 1969, s. 65-79; C. Wei-hsun Fu, "Confucianism and Taoism", *Historical Atlas of the Religions of the World* (ed. Ismail Ragi al Faruqi), New York 1974, s. 109-117; D. A. Brown, *A Guide to Religions*, London 1975, s. 89-96; *Mencius* (trc. D. C. Lau), Middlesex 1976, s. 49-204, 220-235; M. Eliade, *From Primitives to Zen a Thematic Sourcebook of the History of*

Religions, London 1977, s. 566-570; J. Ching, *Confucianism and Christianity: A Comparative Study*, Tokyo 1977, s. 93-96, 112-124, 168-171; E. Pound, *Konfüçyüs* (trc. Ahmet Yücel), İstanbul 1981, s. 7-10, 19-23, 92; Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1993, s. 57-67; E. R. Pike, *Encyclopaedia of Religion and Religions*, London 1951, s. 92-93, 107-110; A. C. Graham, "Confucianism", *The Concise Encyclopaedia of Living Faiths* (ed. R. C. Zaehner), London 1977, s. 364-365; D. L. Overmyer, "Chinese Religion", *ER*, III, 257-289; Wing-Tsit Chan, "Chinese Religion: Religious and Philosophical Texts", a.e., III, 305-312; a.mlf., "Confucian Thought", a.e., IV, 15-23.

AHMET GÜÇ

KONGO DEMOKRATİK CUMHURİYETİ

Orta Afrika'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDEN İSLÂMİYET

Afrika kıtasının Sudan ve Cezayir'den sonra üçüncü büyük ülkesi olan ve 1971-1997 yılları arasında Zaire diye anılan Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin batısında Kongo Cumhuriyeti, kuzeyinde Orta Afrika Cumhuriyeti ve Sudan, doğusunda Uganda, Ruanda, Burundi ve Tanzanya, güneyinde Zambiya ile Angola bulunmaktadır. Belçika sömürgesi iken 30 Haziran 1960 tarihinde bağımsızlığına kavuşan ülkenin yüzölçümü 2.345.409 km², nüfusu yaklaşık 54 milyon (2001'de 53.624.718), para birimi Kongo frangı, başşehri Kinşasa'dır (Kinshasa, eski adı Léopoldville).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Atlas Okyanusu sahili boyunca sınırı sadece 37 km. olup ülkenin büyük bir kesimi yüksek dağlar, yaylalar ve ovalardan ibarettir. Kongo nehri ekvator kuşağını aşındırarak kadar Luabala adını alır. Önce kuzeybatıya, ardından güneybatı istikametine doğru ilerleyen 4734 km. uzunluğundaki dünyanın bu üçüncü nehri, kendisine katılan irili ufaklı diğer nehirlerle birlikte birçok çağlayan ve gölleri aşarak, bir süre de Kongo Cumhuriyeti ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti arasında sınır çizdikten sonra bir halic oluşturup Atlas Okyanusu'na dökülür. Genelde ova ve yaylaların birbirini izlediği geniş bölgelerde birçok volkan konisi bulunmakta olup bunların en yükseği 5000 metreyi aşan Ruwenzori'dir (5110 m.). Büyük Göller bölgesindeki

yanardağlardan Kivu hâlâ faaliyettedir. Tropikal iklimin hüküm sürdüğü ülkede ortalama sıcaklık 26°C-28°C arasında değişmektedir. Ubangi ve Kongo nehirleri arasında yağış almayan iki aylık süre dışında geri kalan bölgelerde yıl boyunca yağmur yağar. Nehrin her iki tarafında geniş ormanlık alanlar vardır ve Ekvator bölgesindeki sık ormanlar yaşamaya fazla elverişli olmadığı için nüfus oranı burada düşer. Pigmelelerin ve diğer zenci toplulukların yaşadığı bu alanlarda tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Tarım ürünlerinden mısır, manyoka, yer fıstığı ve kahve üretilir; ayrıca hurma yağı, şeker kamışı, kakao, kauçuk, pamuk, çay ve güzel kokulu otlar da önemli gelir kaynaklarıdır. Tatlı su balıkçılığı epeyce gelişmiş olup ormanlardan büyük miktarda ağaç kesimi yapılmaktadır. Altın, kalay, bakır, kobalt, kurşun, uranyum, kömür ve elmas madenleri bakımından zengin olan ülkenin başta Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Belçika'ya yaptığı ihracatı daha çok Belçika'dan sağladığı ithalatından fazladır. Yaklaşık 23.000 km. uzunluğunda bir mesafede nehir taşımacılığı yapılırken gittikçe gelişen karayolları ve havayolları da demiryolları kadar önemli hale gelmiştir. Ülkede bulunan az sayıdaki Avrupalılar önceleri fildişi ve kauçuğa önem verirken daha sonra madenleri ve büyük tarım alanlarını işletmişler, şehirlerde imalat sanayiini kurmuşlardır. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu madenlerle imalat sanayinde işçi olarak çalışmakta, geri kalanı ise çiftçilik yapmaktadır. Avcılık ve balıkçılıkla uğraşanlar da vardır.

250 civarında Afrika yerlisi Bantu ve Hami asıllı kabilenin meydana getirdiği karışık etnik yapı içinde Mongolar, Lubalar, Kongolar ve Mangbetu-Azandeler toplam nüfusun % 50'sini oluşturmaktadır. Günümüzde nüfusun % 70'i hristiyan, % 15'i müslüman, geri kalanlar ise animisttir. Yüzlerce dilin konuşulduğu ülkede resmî ve idarî dil Fransızca olmakla birlikte mahallî dillerden Lingala, Sevâhili'nin bir şivesi olan Kingwana, Kikongo ve Tshiluba millî dil kabul edilmiştir. 6.301.000 (2002) nüfusuyla başşehir Kinşasa'dan başka büyük şehirleri Lumumbashi (1.074.600), Mbuji-Mayi (905.800) ve Kolwezi'dir (803.900).

II. TARİH

Milattan önce I. yüzyılda Batı Afrika'dan hareket eden Bantu etnik grubu doğuya doğru ilerleyip uzun bir süreç içinde Büyük Göller bölgesine yerleşirken Kon-